

Kort om

Mötesplatser i tiden

Svenska kyrkan

De kyrkliga kulturarven

KULTURARVFRÅGORNAS ÅR CENTRAL I Svenska kyrkans verksamhet. Det kräver en ständigt pågående reflektion och diskussion om kulturarvets betydelse. De evangelisk-lutherska kyrkorumen har ytterst fått sin form för att kyrkan ska vara de heligas samfund där ordet förkunnas och sakramenten delas ut. Detta utesluter inte att det också finns aspekter som vetter mot det allmänna och existentiella, det vill säga människorna, medborgarna och det gemensamma livet i samhället. Ur en teologisk synvinkel svarar detta mot Martin Luthers betoning av att hela skapelsen är Guds verk och att de kristna är kallade till att tjäna medmänniskan i det vanliga livet. Översätts detta förhållningssätt till det kyrkliga kulturarvet kan sågas att kyrkorummet samtidigt uttrycker både kristendomens innersta och ger plats för det allmänna.

Det nära sambandet mellan det himmelska och det jordiska kommer till uttryck i den gamla lutherska principen *intra munit capax infiniti*, "det ändliga kan uppta det oändliga". **Svenska kyrkan är en Ordets kyrka som samtidigt karakteriseras av en vördnad för tingen.** Detta kan också vara ett skäl till att så mycket bevarats av äldre kyrkliga inventarier, trots att ett förändrat bruk i vissa fall gjort dem överflödiga i liturgin.

Det kyrkliga kulturarvet har flera dimensioner och det kyrkliga bruket står inte i konflikt med öppenhet och tillgänglighet för alla. **Svenska kyrkan ser det kyrkliga kulturarvet som uttryck för kristen tro samtidigt som det förmedlar det gemensamt mänskliga.** Det är rum som öppnar sig för ett mångsidigt kyrkligt bruk, som allmänna gudstjänster, kyrkliga handlingar och enskilda andakter. Likaväl kan rummen brukas för andra kulturella ändamål, till exempel för konserter och visningar eller för enskilda besök. Kyrkorummet ger fysisk form till kyrkans förkunneelse och lära, men bär också på en mängd berättelser, som gång efter annan låter sig tolkas och omtolkas utifrån olika synvinklar och långa förändringsperspektiv. Kyrkorummet som mötesplats för mänskliga erfarenheter och föreställningar om det gudomliga fördjupar vår förståelse av historien och gör oss rikare som människor idag. I frågan om tillgänglighet och tillgänglighetsbarhet ryms också en demokratisk aspekt. Kunskap om och upplevelsen av kyrkorummet och dess föremål, ska inte begränsas till de kyrkvana, professionella eller specialintresserade, utan ska finnas till för alla.

+ Antje Jackelén
ANTE JACKELÉN
Ärkebiskop och ordförande i kyrkostyrelsen

“Kulturarv är till sitt väsen dynamiskt, något som anförtröts oss för att främjas och förnyas”

Helén Ottosson Lovén
HELEN OTTOSSON LOVÉN
Generalsekreterare

Den kyrkoantikvariska ersättningen och Svenska kyrkans kulturarvsarbete bidrar inte bara till ett bevarat kulturarv utan leder också till en rad direkta och indirekta effekter i samhället. **Svenska kyrkan bidrar till en hållbar samhällsutveckling som vilar på en teologisk grund, med omsorgen om skapelsen som utgångspunkt.** Hållbarhet har flera dimensioner, oftast talar man om ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. I Svenska kyrkans sammanhang är det naturligt att också lyfta fram en existentiell eller andlig dimension. Vi lever i en tid med stora utmaningar, men också möjligheter, där arbetet med fastigheter och kulturarv kan utgöra en resurs och bidra till en mer gynnsam utveckling. Ekologisk hållbarhet kräver att samhället ställer om från fossila bränslen. Denna förändring kommer att påverka landskapsbildan och introducera ny teknik i våra byggnader, även de historiska byggnaderna.

Den kyrkoantikvariska ersättningen

Det **årliga statliga anslaget** till den kyrkoantikvariska ersättningen är **460 mnrk**

Förslagarna ansökte om drygt **1,1 miljard kronor** i kyrkoantikvarisk ersättning 2017.

2 942 kyrkor omfattas idag av den kyrkoantikvariska ersättningen. Det är **13 fler än vid separationen** mellan staten och Svenska kyrkans alla kyrkor.

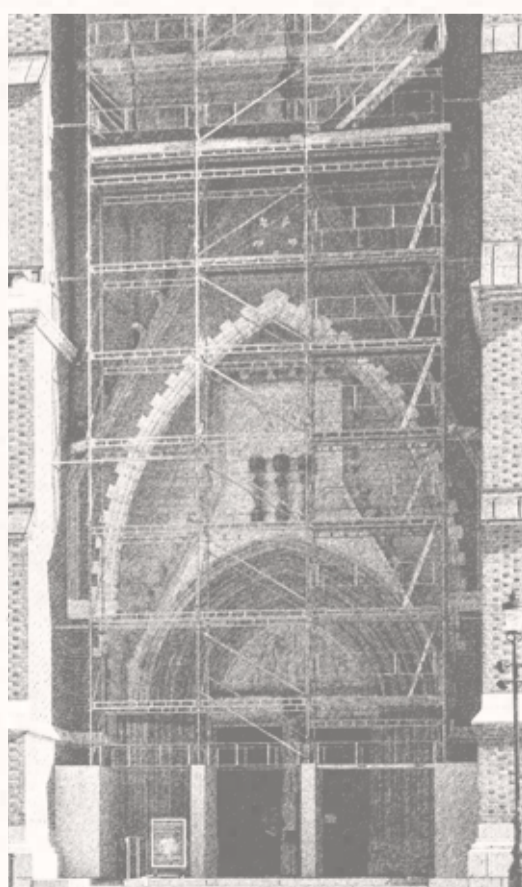

FOTO: GUSTAF HELLINGSTRÖM

2,1 mdkr kostade förvaltningen av Svenska kyrkans **kyrkor** och **kapell** 2017.

77% av den kyrkoantikvariska ersättningen har fram till 2017 gått till vårdinsatser som **renovering, restaurering, konservering** och underhåll. Den stöder också till exempel skadeförebyggande insatser, arbete med säkerhetsfrågor och vård- och underhållsplanering.

79% av den kyrkoantikvariska ersättningen har fram till 2017 gått till **arbeten med kyrkobyggnader**. Den stöder också till exempel kulturhistoriskt motiverade insatser på kyrkotornet och kyrkliga inventarier. Förvaltningen av begravningsplatserna bekostas av begravningsavgiften

2017 års ersättning hade varit **25 %** högre om den kyrkoantikvariska ersättningen hade följt konsumentpris-index sedan nivån fastlades 1996. Svenska kyrkan hade fått ytterligare **828 mnrk** i kyrkoantikvarisk ersättning för perioden **2010–2017**.

1100-tals kyrka rustas upp för att passa nya behov

I Byarums kyrka i Väsjö stift pågår en efterlängtat renovering och utbyggnad. Med stort engagemang från församlingen och i nära samarbete med antikvarisk sakkunskap anpassas kyrkan till framtida generationers behov.

– Vi kände att vi vill ha en kyrka som är med i tiden och vill vara rustade för att samhället kommer att växa ut mot landsbygden, säger kyrkogårds- och fastighetsföreståndare Lars Andersson. Kyrkorummet måste vara tillgängligt för alla som söker sig till kyrkan.

Det kommer att läggas in ett helt nytt golv och en avfuktningssystem som har koll på klimatet under golvet. All el har bytts ut och luftvärme har satts in som komplement till elvärmen. Hela projektet planeras att kosta runt tolv miljoner kronor, som till hälften täcks av kyrkoantikvarisk ersättning, kyrkounderhållsbidrag och kyrkobyggnadsbidrag. Andra halvan har bekostats av pastorerat.

– Alla har velat vara med och fatta beslut och ta ansvar för vår kyrka. När vi skulle tömma kyrkan på kyrkbänkar hade vi 30 frivilliga som hjälpte till med att köra bort dem till målarkonstnären, säger Lars Andersson. Efersom renoveringen innebär att kyrkan är stängd under ett år, är öppenheten särskilt viktig, menar Lars Andersson. För att församlingen ska känna sig delaktig har det hållits flera öppna visningar där församlingens barn informerats om vad som pågår.

– Det viktigaste med det här projektet är att vi förvaltar något till nästa generation. Renoveringen och tillbyggnaden innebär att vi anpassar oss efter den tid som är men ändå bevarar kyrkans kulturhistoriska prägel.

FOTO: MARTIN BONDÉ

Byarums kyrka

Byarum har jobbat med att tillgängliggöra kyrkans historia och kulturarv på flera sätt, bland annat med hjälp av audioguidor och digitala kyrkogårdsvandringar där besökare i sin smartphone kan lysna på historier om personer som legat begravda på kyrkogården.

Hela projektet har genomrats av barnens perspektiv, i enlighet med kyrkordningen, där det står att barnet intar en särställning i kristen tro.

Kulturarvet levandegörs i Västerås

Reformation pågår är namnet på en utställning i Västerås domkyrka. Men det är också berättelsen om en kyrka i ständig förändring och rörelse, där föremål från medeltiden får en ny mening i staden där den svenska reformationen började.

När domkyrkoförsamlingen diskuterade hur de skulle uppmärksamma reformationsåret 2017 var de överens om att de inte ville ha en vanlig faktautställning.

– Vi ville att det skulle handla om här och nu, hur reformationen är viktig för oss idag, därför blev rituell Reformation pågår, säger domkyrkokaplan Markus Holmberg.

Montrarna rymer silverkrucifix från 1300-talet, avlatsbrev, relikömmor, rökeleskar, mitror, gamla och nya natrvardsbågar. En svag ton av medeltida musik hörs i högtalarna och på väggen projiceras frågor om kristen tro. Finns Gud? Blir man lycklig som kristen? Är det okej att avsluta mitt liv om jag inte vill leva längre?

Grundtanken med utställningen är kontinuitet: att visa hur lite den kristna trons grundinslag har förändrats över tid.

– Mäniskior har samma frågor idag som för femhundra år sedan och kyrkans medel för att möta deras behov och längtan är desamma nu som då, även om tilltalet förstas måste utformas

för vår tid, säger Markus Holmberg.

I den interaktiva delen av utställningen fick skolklasser träffa en tidsresenär som mött frihetskämpar, sulfragetter och apartheidmotståndare från 1500-talet till vår tid. Visningarna ville medvetet beröra olika trostraditioner och frågeställningar om vad det betyder att leva med olika språk, uppleva konflikter och hitta lösningar.

– Barn är fyllda av frågor, oro och längtan. Att låta dem bli meningssbärande och tolka vår existens och historia är en gåva till dem för resten av deras liv, säger biskop Mikael Mogren.

Hur kulturarvet ska bli mer tillgängligt är en ständig pågående diskussion i domkyrkoförsamlingen. Kyrkklockorna i domkyrkan ringer in över tusen gånger om året.

Men de allra flesta kyrkbesökare kommer inte längre just då, enligt Markus Holmberg.

– Den vanligaste besökaren idag är den som räkar komma förbi, som kommer på sina egna villkor. Det här är något vi måste ta på allvar, säger han. Ett sätt att anpassa kyrkan efter människors behov är att hålla den öppen i så stor utsträckning som möjligt. Det handlar om att erbjuda samtal och att göra kyrkorummet levande.

Ett levande kulturarv

FOTO: GUSTAF HELLINGSTRÖM

41% av kyrkorna hade **50 eller fler sammankomster** i Svenska kyrkans egen verksamhet år 2017. **7 %** hade inga.

57% av kyrkorna hade **inga sammankomster** utöver Svenska kyrkans egen verksamhet år 2017.

35% av kyrkorna används till **kulturevenemang**

45% av kyrkorna används för **visningsverksamhet**

28% av kyrkorna används av Svenska kyrkan i **sambruk** med andra aktörer.

89% av kyrkorna används till **musikevenemang**

35% av kyrkorna används till **kulturevenemang**

45% av kyrkorna används för **visningsverksamhet**

28% av kyrkorna används av Svenska kyrkan i **sambruk** med andra aktörer.

89% av kyrkorna används till **musikevenemang**

Sommarkyrkan är betydelsefull för många

Kyrkrundan i Sjuhäradsbygden har gjort att flera tusen personer, både yngre och äldre, har upptäckt kulturskaterna i kyrkorna i Västergötland.

– Folk blir väldigt glada när kyrkorna är tillgängliga, säger Anna Theander, kommunikativör i Skara stift och tidigare projektledare för Kyrkrundan.

Initiativet till Kyrkrundan kom från kommunalt håll. Det visade sig att väldigt få kyrkor var öppna sommartid. Tillsammans med kyrkoherdarna i pastoraten kom de överens om att 40 kyrkor i Göteborg och Skara stift skulle vara öppna minst tre veckor under sommaren.

Flera kyrkor har ordnat café och barnaktiviteter som deckargator, upptäcktsfärdar, bildjakter på historiska personer knutna till kyrkan eller kulturhistoriska vandringar.

– Alla har sin historia. Det är gudstjänsttrum och levande församlingskyrkor som berättar en historia om bygden, både genom sin utformning och sitt syfte, säger Anna Theander.

Under året deltar många äldre i aktiviteter som gör uppehåll under sommaren. De som saknar den ordinarie verksamheten kan ta färdtjänst till den sommaröppna kyrkan, där det oftast finns någon att prata med och ibland servering med kaffe och fika.

Sommarkyrkorna är också betydelsefulla för många ensamstående föräldrar med lite sämre ekonomi.

Om Kyrkrundan

- Kyrkrundan började som ett EU-finansierat LEADER-projekt våren 2012. Då hade en förstudie gjorts som visade att endast ett 15-tal av Sjuhärads nära 150 kyrkor var öppna sommartid, utöver vid gudstjänster och förrättningar.
- Under 2016 och 2017 fick Kyrkrundan så kallat riktat församlingsbidrag från Skara stift och Göteborgs stift för att kunna arbeta för att tillgängliggöra kyrkorummet för barn.

FOTO: SARA BRÖMAN

Tidsresan väcker frågor om tro och liv

I tidsresan får konfirmander koppla ihop sina egna livsberättelser med det som hänt på 1800-talet. Genom rollsped där språk och kläder anpassas, blir kyrkorummet levande för dem.

– Det handlar om att hitta något gemensamt med människor som levde på den tiden, och visa att vi här på samma livsfrågor nu som då, säger Majja Karlsson och Linda Thunell, pedagoger i Tårnige-Taxinge församling.

Under en halv dag får konfirmanderna klä sig i 1800-talskläder, uppsydda av syföreningar i församlingen. Även all rekvirita som keramikuggar, kannor och korgar är tidsenliga. Innan rollspet sätter igång får konfirmanderna lite bakgrundsinformation i hur man betedde sig på den tiden. Sedan inleds tidsresan med ett blixtnedslag på midsomrardagen 1802.

Tidsresan knyter också an till ensamkommande flyktingbarn i Nykvarn genom att jämföra deras situation med de barnhemsbarn som kom till Nykvarn. Barnhemsbarnen blev inackorderade i gårdarna och fick arbeta för sitt uppehälle. Precis som de ensamkommande flyktingbarnen saknade de en stabil punkt i tillvaron och om de hade föräldrar i livet fanns de långt borta, menar Majja Karlsson.

– När konfirmanderna får leva sig in i barnhemsbarnens situation och veta att de måste arbeta för att klara sig anpassa det i diskussionerna efteråt att de får en bättre förståelse, både för hur det var då och hur det är idag, säger hon.

Linda Thunell upplever att det händer mycket med ungdomarna som är med på tidsresan. Dels lär de sig saker som de inte visste, till exempel att församlingen var ansvarig för både skola, sjukvård och kyrka på den tiden. Dels väcks frågor om tro och liv.

Varför är det viktigt att ungdomar får lära sig om det som hände på 1800-talet? Förstår man historien förstår man mer om nutiden och framtiden. Ingen tidsresa är den andra lik. Det är individerna som sätter präglet på den, säger Linda Thunell.

Om tidsresan

- Tidsresan har utformats med hjälp av Kalmars läns museum som i över 30 år arbetat med metoden.
- Tidsresaprojektet Mötesplatser för trons och livets frågor är ett inomkyrkligt finansierat samarbetsprojekt mellan Växjö, Västerås och Strängnäs stift.
- Projektet sorterar under ett större projekt som heter *Delta tro, dela liv*.

Kontrollstation 2019

2019 är kontrollstationsår för frågor som rör de kyrkliga kulturarvsvärdena och den kyrkoantikvariska ersättningen, därför har rapporten **Mötesplatser i tiden** lämnats till regeringen. Grunden till avtämningen är överenskommen mellan staten och Svenska kyrkan efter separationen 2000. Den löper tills vidare. Vid kontrollstationen görs en analys av frågor som handlar om de kyrkliga kulturarvsvärdena och en utvärdering av utvärdering av de resultat som uppnåtts. I samband med kontrollstationen ska Svenska kyrkan ta fram ett underlag som ligger till grund för en allsidig belysning av de kyrkoantikvariska frågorna. Om omfattningen av Svenska kyrkans ansvar för de kyrkliga kulturminnena på något väsentligt sätt har minskat ska ersättningen reduceras.

“Det kyrkliga kulturarvet kan bevaras, användas och utvecklas.”

Förutsättningarna för ett fortsatt och framtida arbete tecknas utifrån en summering av de insatser som gjorts sedan den förra kontrollstationen.

• Det kyrkliga kulturarvet är en tillgång för alla i samhället, för social, kulturell, miljömässig och ekonomisk utveckling. Svenska kyrkan företräder en dynamisk kulturarvsyn som även kommer till uttryck i kulturmiljöbollen och i aktuella skrivelser från regeringen. Den fördrar att samtliga dimensioner i kulturmiljö- och kulturarvsarbetet får utrymme, det vill säga att **det kyrkliga kulturarvet kan bevaras, användas och utvecklas**.

• Behovet av förändringar av de kyrkliga kulturminnena kommer sannolikt att öka, antingen för ett fortsatt kyrkligt bruk eller vid annat bruk. En tillämpning av kulturmiljölagen som inte möjliggör förändring kan få kontraproduktiva effekter när det gäller bevarande. **Svenska kyrkan ser ersättningen är idag en nödvändig, men inte tillräcklig kompensation för det ansvar Svenska kyrkan tar för de kyrkliga kulturminnena.**

• De ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans församlingar har successivt försämrats sedan Svenska kyrkan skildes från staten samtidigt som kulturarvet till sin omfattning är förändrad. **Den kyrkoantikvariska ersättningen är idag en nödvändig, men inte tillräcklig kompensation för det ansvar Svenska kyrkan tar för de kyrkliga kulturminnena.**

• Genom till exempel omstrukturering och utveckling av egna resurser effektiviserar och kvalitetssäkrar Svenska kyrkan sitt arbete med kulturarvet. Det sker även genom digitalisering av processer och verktyg. **Det finns en förväntan från Svenska kyrkans sida att också staten utvecklar finansiering, regelverk och metoder så att kulturarvet långsiktigt kan bevaras, användas och utvecklas.**

PRODUKTIONSFAKTA

Text: Kyrkokansliet
Grafisk form: Kälmsuset
Tryck: Göteborgstryckeriet
Omställning: Johanna Kallin fritt efter foto av Marita Frölid

Produkten finns som pdf på svenskakyrkan.se
Telefon: 018-46 95 00
www.svenskakyrkan.se
Artikelnummer: SK8208

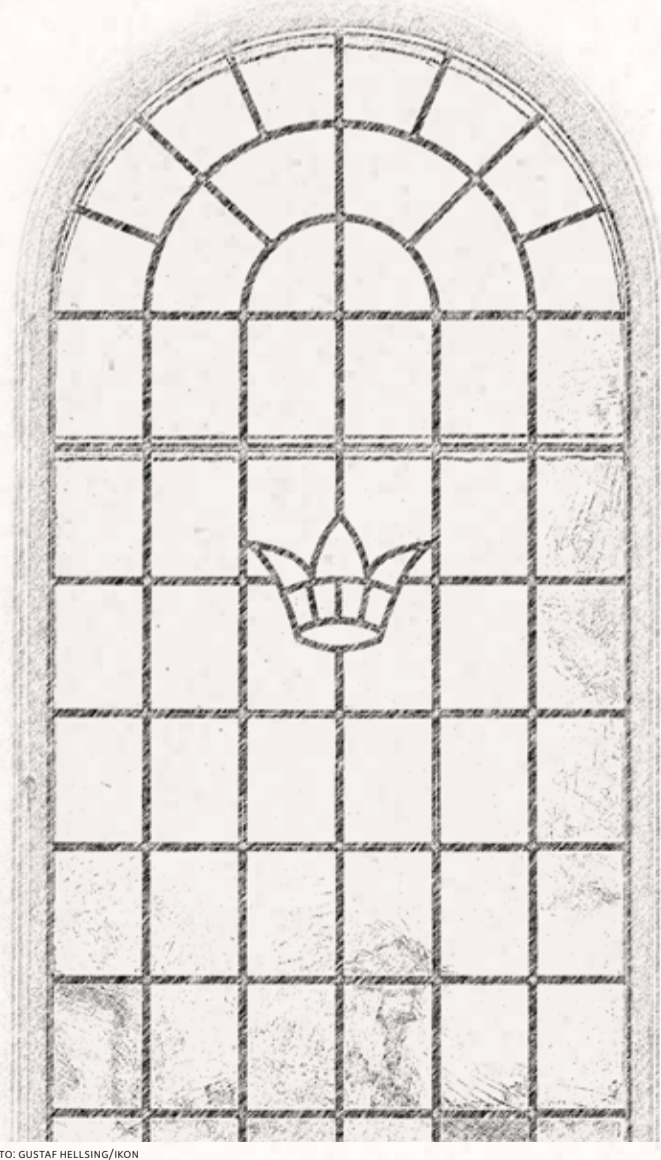

FOTO: GUSTAF HELLINGSTRÖM

Kartan visar de kyrkor som kan tilldelas kyrkoantikvarisk ersättning

Kartan visar de 2942 kyrkor som ägs av Svenska kyrkan, är invigda till gudstjänst och skyddas av tillståndsplikt enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

88%

av Sveriges befolkning värdesätter kyrkorna för att de är **platser för viktiga händelser i livet** (t.ex. dop, konfirmation, bröllop eller begravning).

54%

av Sveriges befolkning värdesätter kyrkorna för att de **ger kunskap om historien**.

63%

av Sveriges befolkning värdesätter kyrkorna för att de **ger en känsla av gemenskap** med tidigare och kommande generationer.

92%

av Sveriges befolkning värdesätter kyrkorna för att de är **öppna för alla**.

91%

av Sveriges befolkning värdesätter kyrkorna för att de **är en plats för stillhet och eftertanke**.

83%

av Sveriges befolkning värdesätter kyrkorna för att de **fyller en viktig funktion** då samhället drabbas av kris.

EN RESURS FÖR HÅLLBAR SAMHÄLLSUTVECKLING

De kyrliga kulturminnena är en viktig del av landets kulturlägg och bidrar till utvecklingen i hela landet. De finns i såväl glesbygd som tätort, vilket gör den kyrkoantikvariska ersättningen också regionpolitiskt viktig, till exempel som förutsättning för företagande inom byggnads- och turismsektorn. Det öppna och flexibla arbetssättet innebär också en möjlighet att adressera fastbores behov av ett brett utbud av byggnader som omfattar allt från urbana kulturminnen till vanliga ekonomibyggnader. Här Svenska kyrkan både ett ansvar och en möjlighet att bidra till ett långsiktigt, hållbart samhälle genom hanteringen av resurser och minskad miljöbelastning.

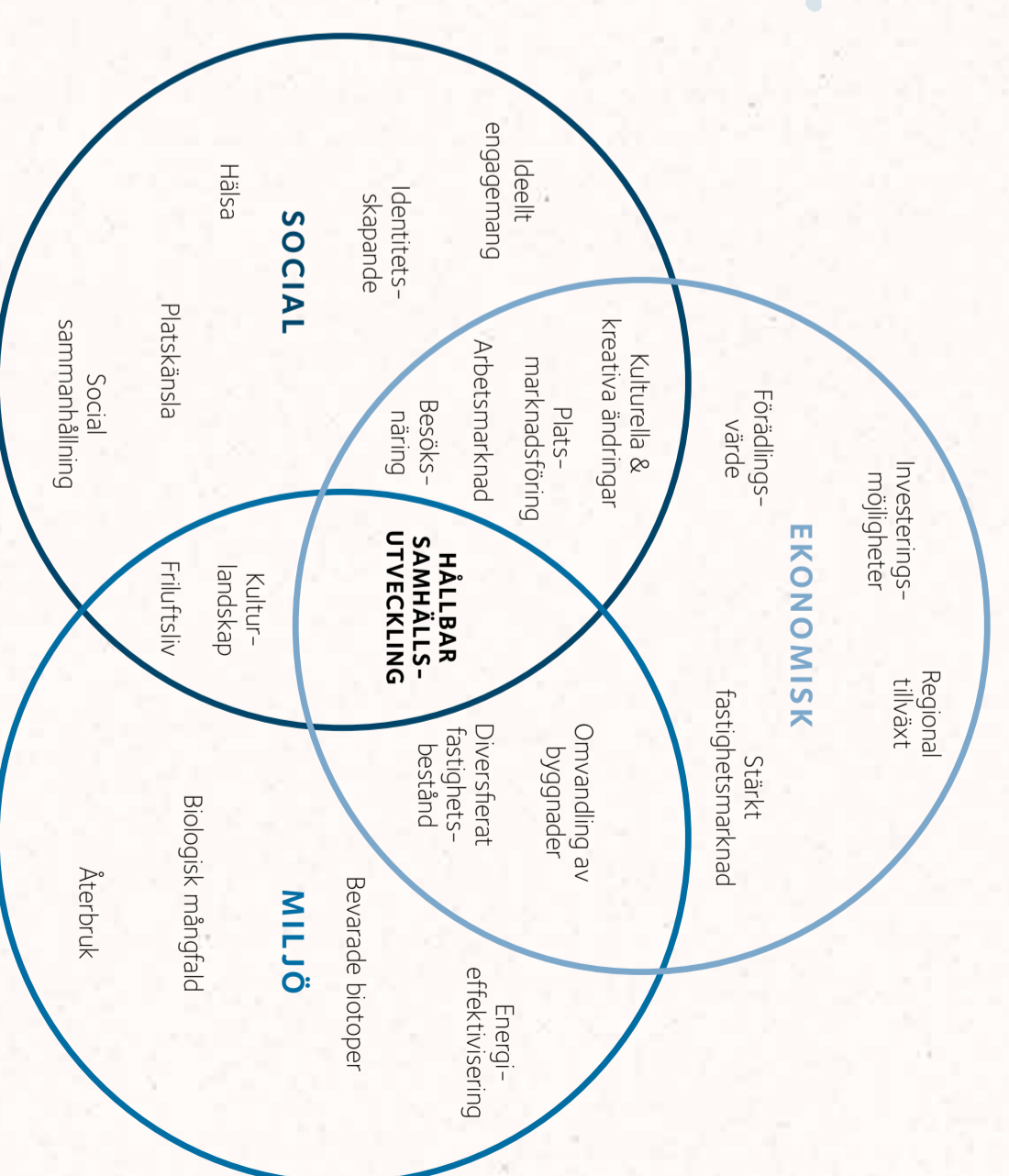
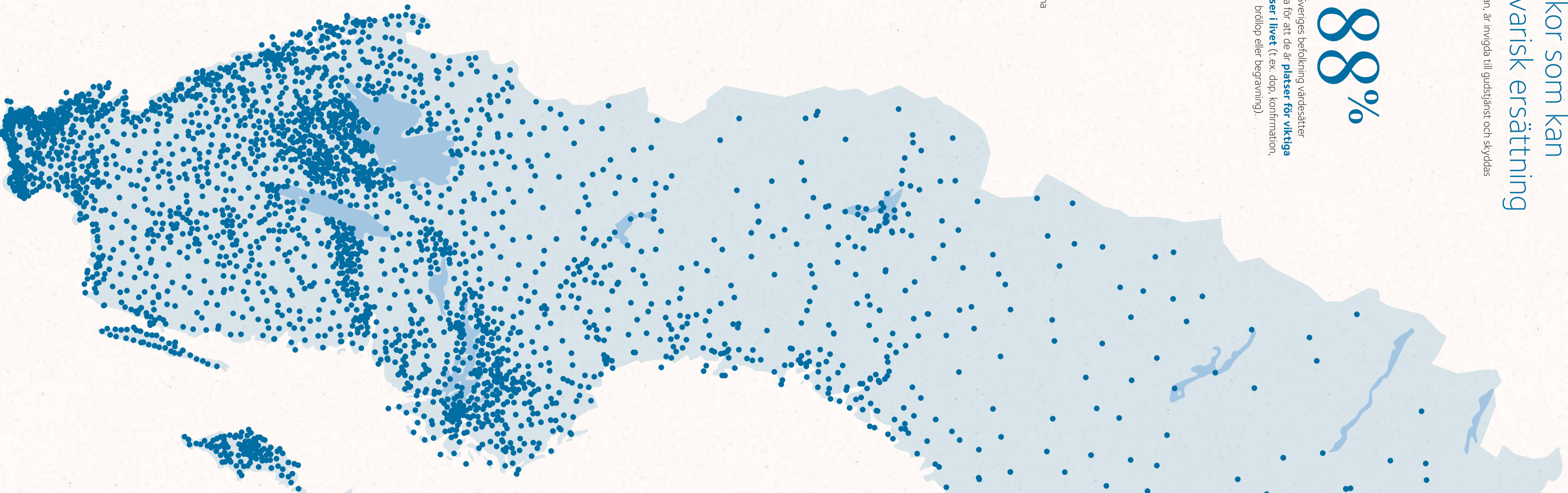
TILLGÄNGLIGT FÖR ALLA

För Svenska kyrkan är tillgänglighet ett brett begrepp som handlar lika mycket om kommunikation och delaktighet som att fysiskt komma in i kyrkorummet. Svenska kyrkan har under kontrollperioden arbetat aktivt i ett stort antal projekt för att kommunicera och tillgängliggöra kulturen vet genom olika medier.

GEMENSKAP I TID OCH RUM

Kyrkorummen och kyrkorummen bidrar i likhet med andra historiska byggnader till identitet, förankring och samhörighet med platsen och människorna som levat före oss – de är mötesplatser i tiden. Men det finns också aspekter i kyrkorummen som går utöver upplevelsen av historia, de pekar också mot framtiden. Kyrkorummen är ett levande kulturarv som har ett existentiellt eller andligt tilltal som inte bara talar om de som gått före oss, utan också om de som ska komma efter. De är rum öppna för alla, i högtid och i allvarstid. Även i bygder där få andra offentliga rum finns.

På kartan för hållbar samhällsutveckling notis de som vill bidra till en miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling av samhället. Det kyrliga kulturarvet bidrar på olika sätt till dessa tre dimensioner, med tillägget av en existentiell eller andlig dimension som genomgår ett utökat.

Illustration från Riksantikvarieämbetets rapport 'Tiderna med kyrkorna', 2017.